

ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการภาวะวิกฤติ
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามหลักทศพิธราชธรรม
An Analytical Study on the Crisis Management in the Reign of
King Rama V According to the Tenfold Virtues of the King

ณัฐธานต์ ประศาสน์ครุการ
Natthakan Prasatkharukarn*

Received: September 4, 2022 Revised: May 3, 2024

Accepted: August 29, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการภาวะวิกฤติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามหลักทศพิธราชธรรม มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาภาวะวิกฤติในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒) เพื่อศึกษาหลักทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ ๓) เพื่อวิเคราะห์การบริหารจัดการภาวะวิกฤติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามหลักทศพิธราชธรรม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขอบเขตแหล่งข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัย และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิพระสงฆ์ นักวิชาการ รวม ๑๑ รูป/คน โดยการสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีภาวะวิกฤติหลายด้านปัญหาทางการเมืองภายในระหว่างวังหลวงกับวังหน้าและกลุ่มขุนนาง การคลัง การฉ้อราษฎร์บังหลวง การมีข้าทาสเป็นปัญหาสำคัญที่มหาอำนาจตะวันตกมองว่า สังคมไทยล้าหลัง มีการใช้คนเป็นข้าทาสบริวารแล้วจะนำมากล่าวอ้างในการเข้ามาพัฒนาประเทศไทย ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ไทยต้องเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส นอกจากนี้ที่ต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแล้ว แต่ด้วยความที่พระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะทรงเจริญในธรรมราชา อันเป็นหลักธรรมของพระราชาของนักปกครอง ด้วยหลัก

*สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
Buddhist studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Thailand

ทศพิธราชธรรมพบว่า มีหลักธรรมที่เด่นคือ ความอดทน การให้อภัย การพระราชทานทรัพย์ ช่วยเหลือราษฎร เสียสละความสุขสำราญส่วนพระองค์ มีความนุ่มนวลอ่อนโยน และความหนักแน่นในธรรม เมื่อครองราชย์พระองค์ต้องอดทน ให้มีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน แต่ต่อมา เมื่อกลับเข้าครองราชย์อีกครั้ง ทรงบริหารราชการแผ่นดินแบบค่อยเป็นค่อยไป ทรงเสด็จประพาสต้น เพื่อทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎร พระราชทานทรัพย์เพื่อช่วยเหลือราษฎร ทรงทำเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ทรงเลิกทาสให้เป็นไท ทรงเสียสละความสุขสำราญส่วนพระองค์ในการเสด็จไปไกลบ้านและเยือนประเทศที่เป็นอาณานิคม เพื่อทอดพระเนตรบ้านเมืองแล้วนำมาพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปภายใต้สถานการณ์ที่มีความบีบคั้นกดดัน แต่ด้วยความหนักแน่นในธรรม ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรมในการบริหารจัดการกับปัญหาด้วยพระปรีชาสามารถ พระอัจฉริยภาพ

คำสำคัญ: ธรรมราชา; ทศพิธราชธรรม; การบริหารจัดการ

Abstract

The results showed that during the reign of King Chulalongkorn, there were many crises in politics, finance, corruption. And slavery was a problem that the great powers saw that Thailand was lagging, which was another reason why Thailand had to lose its territory to France. In addition to having to lose the rights of extraterritorial conditions but with his being a Buddha and prospering in the Dharma Racha which is the principle of the king's ruler With the principle of Tosaphit Rajadhamma, it was found that There are outstanding principles, namely patience, forgiveness, and giving of wealth to the people. Sacrificing his happiness tenderness and firmness in the Dharma When he reigned, he had to be patient. to have a regent, but later, when returning to the throne again with wisdom Gradually administered the state affairs His Highness visited to observe the well-being of the people has given assets to help the people He did it for the benefit of the people. gave up slavery to become free He sacrificed his personal pleasure in traveling far away from home and visiting colonial countries to observe their ways of life the country and then putting ideas into developing

Thailand should be modernized as same as other civilized countries step by step through his intelligence, The situation was oppressive, stressful, but with the firmness of the Dharma. His majesty to deal with problems with wisdom genius

Keywords: Thammaracha; Tosaphit Rajatham; Management

๑. บทนำ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงที่มหาอำนาจตะวันตกออกแสวงหาอาณานิคมแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งขณะนั้นประเทศไทยอยู่ในเป็นช่วงที่มีการผลัดแผ่นดิน เป็นช่วงที่รัชกาลที่ ๕ ทรงขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ซึ่งเป็นช่วงที่สถานการณ์บ้านเมืองมีหลายสิ่งที่ต้องแก้ไข ปัญหา ทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์ก็ยังไม่เข้มแข็ง พระองค์ทรงรู้สึกขมขื่นกับความปราชัยจากอำนาจ ที่อำนาจทางการเมืองก็ตกอยู่ในมือของกลุ่มขุนนาง พระองค์เคยมีพระราชดำรัสว่าเป็นการอันหนักยากที่จะทำการให้สะดวกได้เต็มที่ตามความต้องการ... ตั้งแต่แรกได้ราชสมบัติมา แต่ส่วนตัวรู้สึกได้รับความหนักมาจำเดิมตั้งแต่ได้นั่งในเศวตฉัตร ซึ่งสิ่งที่เบียดเบียนวิฤติจากปัญหาภายในประเทศ ได้แก่ ความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองที่มีการแบ่งเป็น ๑) กลุ่มสยามอนุรักษ์นิยม (Conservative Siam) ประกอบด้วยขุนนางสายตระกูลบุญนาคร มีสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ อดีตผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเป็นหัวหน้า ๒) กลุ่มสยามเก่า (Old Siam) ประกอบด้วยเจ้านายและขุนนางรุ่นเก่ามีกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ หรือวังหน้า เป็นหัวหน้าและ ๓) กลุ่มสยามหนุ่ม (Young Siam) ประกอบด้วยเจ้านายและขุนนางรุ่นใหม่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถูกจัดให้เป็นหัวหน้า^๒

โดยกลุ่มสยามหนุ่มในช่วงต้นรัชกาลที่ ๕ ประกอบด้วยพระราชโอรสของรัชกาลที่ ๔ และขุนนางหัวก้าวหน้าที่พยายามปฏิรูปการปกครองแผ่นดินด้วยการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ ที่มีความพยายามกำจัดบทบาทของพระราชวังบวรวิชัยชาญและลดทอนอิทธิพลของ

^๒พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ. ๙) ศาสตราจารย์, ราชบัณฑิต, **มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, โดย พระพรหมบัณฑิต (ศาสตราจารย์ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ. ๙, Ph.D.), (สำนักงานวิจัย : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), อ้างใน ลิขิตธรรม เล่ม ๑, ๒๕๕๖ : หน้า ๘๘ – หน้า ๘๙.

ขุนนางสายตระกูลขุนนางต่อมาเกิดวิกฤติการณ์วังหน้าในปลายปี ๒๔๑๗ กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ทรงมีเรื่องหมางพระทัยกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วพระองค์ก็ได้ลี้ภัยไปอาศัยสถานกงสุลอังกฤษ เรื่องนี้ ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงน้อยพระทัยได้เชิญสมเด็จพระยาบรมมหาราชวังศรีสุริยวงศ์ เป็นผู้ทำหน้าที่ไกลเกลี่ย ประนีประนอม เพื่อลดความบาดหมาง ต่อมา พระราชวังบวรวิชัยชาญทรงยอมรับว่า พระองค์เป็นเพียงวังหน้าหรือมหาอุปราชเท่านั้น จึงลดปัญหาเรื่องวังหน้าลงได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราโชวาทตั้งแต่นั้นมาช่วงแรกของการครองราชย์ไปยังเจ้าฟ้ามหาวชิรมนทิศเกี่ยวกับ “การสมัครสมานภายใน ต้องให้มีเรียบร้อยโดยเร็ว ...”^๓

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชหัตถเลขาพระราชทานแด่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรมนทิศ สยามมกุฎราชกุมารเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๔๓๖ โดยกล่าวถึงช่วงเวลาที่ยังเป็นเด็กแต่ความหนักของมงกุฎเหลือที่จะคอยแทนไว้ได้ ยังมีศัตรูทั้งภายในและภายนอก ทั้งในกรุงและต่างประเทศ และยังมีพระโรคในกายเบียดเบียน พระองค์ถือว่า วันนั้นเป็นวันเคราะห์ร้ายอย่างยิ่ง แล้วยังต้องพึ่งตัวเอง ...^๔

จากพระราชหัตถเลขานั้น ถือว่า พระองค์ประสบกับสถานการณ์ที่บีบคั้นพระองค์อย่างยิ่ง แต่ด้วยความที่พระองค์ทรงอยู่ในฐานะพระประมุขของประเทศไทย พระองค์ทรงสำรวมระวังพฤติกรรมทั้งทางกายและทางวาจา ทรงยึดหลักธรรม เพื่อความปลอดภัยทั้งในสถานะของพระมหากษัตริย์ ความสงบสุขของประชาชนและบ้านเมือง นอกจากปัญหาทางการเมืองแล้ว แม้ทางเศรษฐกิจก็มีปัญหา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำริจะปรับปรุงแก้ไขทางด้านการคลังเป็นครั้งแรก เนื่องจากฐานะการเงินของรัฐบาลอยู่ในสภาพที่ย่ำแย่ รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย การจัดเก็บภาษีรัวไหลมากเกินไปเพราะไม่มีการจัดเก็บ ที่รัดกุม

^๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาพระราชทานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรมนทิศ, ในชัยอนันต์ สมุทรวานิช และชัตติยา กรณสูตร (ผู้รวบรวม) เอกสารการเมืองการปกครองไทย พ.ศ.๒๔๑๗ – ๒๔๗๗, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , ๒๕๑๘) , หน้า ๑๒๘.

^๔ พระพรหมบัณฑิต (ศาสตราจารย์ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙, Ph.D.) , มหาราชนักปฏิรูป, ลิขิตธรรม เล่ม ๑ , พิมพ์พิเศษ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาจุฬารัตนบวรคดี จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์พิธีสมโภชพระอารามครบ ๑๘๕ ปี และฉลองหิริญญ์ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) วันที่ ๑๒ – ๑๓ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๖ , (มกราคม ๒๕๕๖) : หน้า ๘๔.

และการควบคุม ทำให้ผู้ที่ทำหน้าที่จัดเก็บภาษีไม่นำภาษีส่งเข้าคลังตามที่เป็นจริง มีการยกยอกไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัว พระองค์จึงมีดำริที่จะแก้ไขปรับปรุง เพื่อจัดหาเงินเข้าแผ่นดิน รวมถึงปัญหาด้านแรงงานที่มีชนบทรณานิยมประเพณีที่เคยชินกับการมีข้าทาสบริวารคอยรับใช้ นอกจากปัญหาภายในประเทศแล้วยังมีปัญหามาจากภายนอกประเทศ ที่ทำให้ไทยต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และการเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสถึง ๕ ครั้งด้วยกัน แต่ด้วยพระบารมี พระปรีชาสามารถของพระองค์ที่ทรงบริหารจัดการสถานการณ์ด้วยพระอัจฉริยภาพ แม้ว่าจะมีความบีบคั้นจากสถานการณ์ภายในประเทศและมีความกดดันจากภายนอก ยิ่งทำให้พระองค์ต้องทรงสำรวมระวังพฤติกรรมทั้งทางกาย และวาจาอย่างมาก ทรงยึดหลักธรรมเป็นที่ตั้ง เพื่อความปลอดภัยทั้งในสถานะของพระมหากษัตริย์ เพื่อความสงบสุขของประชาชน และความเรียบร้อยของบ้านเมือง แม้ว่าพระองค์ยังทรงพระเยาว์ แต่พระองค์ทรงมีความอดทน อดกลั้นต่อความเจ็บใจในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทรงบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระปรีชาสามารถ พระสติปัญญาที่ทรงดำเนินไปด้วยความสุเมกมภิรมภาพ มีความรอบคอบ สามารถควบคุมอาการแม้ว่าจะมีศัตรูอยู่รอบข้างพระวรกาย เหตุการณ์ทางการเมือง ทรงให้อภัยแก่กลุ่มการเมือง ท่ามกลางสถานการณ์ที่บีบคั้น แล้วยังมีพระโรคที่เบียดเบียนพระวรกาย แต่พระองค์ก็ยังทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์ในการเสด็จประพาสเพื่อเยี่ยมเยียนทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎร พระองค์ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อช่วยเหลือราษฎร ที่สำคัญคือ พระองค์ทรงพระราชทานความเป็นไทให้ชีวิตใหม่แก่ผู้ที่ตกเป็นข้าทาสบริวาร นับเป็นผลงานที่มีคุณูปการต่อประชาชนอย่างยิ่ง นอกจากนั้น สถานการณ์จากปัญหาภายนอกทำให้ไทยต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ที่ทำให้พระองค์ ต้องยอมรับในความเสียเปรียบ และยอมเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสถึง ๕ ครั้ง ด้วยความอดทน อดกลั้นต่อความขอกู้ในพระทัย แต่พระองค์ก็ยังทรงเสด็จประพาสยุโรปเพื่อแสวงหาพันธมิตร มาคานอำนาจกับมหาอำนาจตะวันตกฝรั่งเศส พระองค์ก็ยังทรงพิจารณาถึงสถานการณ์เพื่อพิจารณาถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์สุขของประชาชนและประเทศชาติเป็นที่ตั้ง ด้วยพระทัยที่มีความเข้มแข็ง ยึดมั่นในหลักธรรมที่ทรงเสียสละความสุขสบายส่วนพระองค์เพื่อส่วนรวม พระองค์ยอมสละในส่วนที่เป็นส่วนน้อยเพื่อรักษาในส่วนสำคัญคือ เอกราชของประเทศชาติไว้ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนที่จะได้ไม่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นแก่มหาอำนาจ นอกจากนั้นแล้ว พระองค์ได้พลิกประวัติศาสตร์จากสถานการณ์ที่พระองค์ต้องบริหารจัดการภาวะวิกฤติเพื่อแก้ปัญหาแล้ว พระองค์ได้ทรงริเริ่มการปฏิรูปการปกครอง เพื่อจัดระเบียบการปกครองราชการแผ่นดิน ทรงจัดให้มีขึ้นหลายสิ่ง เช่น ทรงจัดตั้งพระราชบัญญัติกระทรวงการคลัง ทรงออกพระราชบัญญัติธนบัตร พระราชบัญญัติจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ เพื่อการแก้ปัญหาเรื่องภาษีอากร ทรงตราพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไท เพื่อทรงจัดให้มีการเลิกทาส เป็น

ผลสำเร็จ แม้ว่า จะต้องอดทนรอคอยระยะเวลาวันที่เลิกทาสได้สำเร็จก็ตาม จนมีนักเขียนชาวอังกฤษ ฮอลล์แถลงว่า เลิกทาสในไทยไม่ร้ายแรงดุนเท่ากับการทาสผิวดำในอเมริกา^๕.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการภาวะวิกฤติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามหลักทศพิธราชธรรม” สำหรับ วัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอ

ในบทความนี้มี ๓ ข้อ คือ

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาภาวะวิกฤติในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการภาวะวิกฤติในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามหลักทศพิธราชธรรม

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการภาวะวิกฤติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามหลักทศพิธราชธรรม” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเอกสาร โดยขอบเขตการวิจัยมีดังนี้

ด้านเนื้อหา

ศึกษาภาวะวิกฤติทางการเมือง การคลัง การฉ้อราษฎร์บังหลวง การเลิกทาส การเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และการเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส การแก้ไขและวิเคราะห์การแก้ไขภาวะวิกฤติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามหลักทศพิธราชธรรม

ด้านแหล่งข้อมูล

ศึกษา ค้นคว้า จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ พระเทพกิตติเวที, รศ. ดร., ปธ.๙ เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม, พระครูสุมนต์ธรรมธาดา อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, พลเอก เอกชัย ศรีวิลาศ ผู้อำนวยการสำนักสันติ

^๕ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต พงสาวดาร ๙ รัชกาลแห่งราชวงศ์จักรี, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ริเวอร์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๒๗๑,

วิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, ศ.พิเศษจรัญ ภักดีธนากุลตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ, ศ.พิเศษธงทอง จันทรางศุ อดีตปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, ศ. พิเศษ ศรีศักร วัลลิโภดม นักประวัติศาสตร์ , นายไกรฤกษ์ นานา นักวิชาการอิสระ, นักวิชาการ ได้แก่ รศ.ดร.วัลลภ สุขสวัสดิ์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, นางแววดาว เล็กนุช, นางสาวดารัตน์ สระทองดี, นายภูวรินทร์ สุคันธวิช และนางสาวพิมพ์ทอง อินแก้ว โรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม จังหวัดพิษณุโลก.

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ ดังนี้ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่า ปัญหาภายในประเทศมีสถานการณ์ที่เป็นภาวะวิกฤติทั้งทางการเมือง การคลัง และการมีข้าพาสบริวาร และปัญหาจากภายนอกประเทศมีสถานการณ์ที่เป็นภาวะวิกฤติคือ การเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และการเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสถึง ๕ ครั้ง ส่วนหลักทศพิธราชธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งเป็นหลักธรรมราชา ประกอบด้วยหลักธรรม ๑๐ ประการ ได้แก่ ทาน การให้ รวมถึงการให้อภัยเป็นทาน, ศีล การสำรวมระวังทางกาย วาจา และใจ ปริจจาคะ การเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อความสุขส่วนรวม, อาชชวะ ความซื่อตรง ต่อหน้าที่ ต่อตนเอง ต่อประเทศชาติ, มัททวะ ความเป็นผู้นุ่มนวลอ่อนโยน, ตะปะ ความเพียร บากบั่น, อักโกธัง ความไม่โกรธ, อะวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น, ขันติ ความอดทนและ อะวิโรธนะ การประพัตติตนมิให้ผิดจากทำนองคลองธรรม วางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรม พบว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบริหารจัดการภาวะวิกฤติที่เกิดขึ้นจากปัญหาทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ ด้วยความอดทน อดกลั้นต่อสถานการณ์ที่บีบคั้นในพระทัย แต่พระองค์ก็ทรงบริหารจัดการด้วยพระวิเทโศบายอย่างรอบคอบ ใช้วิธีการที่ค่อยเป็นค่อยไป มีความละมุนละม่อมต่อการนำพระวิเทโศบายไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยพระสติปัญญาเฉลียวฉลาด แม้ว่า พระองค์จะทรงมีพระโรคเบียดเบียนพระวรกายแล้วยังมีปัญหาให้ต้องมีความขอกขำในพระทัย แต่พระองค์ก็ทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์ ทรงเสด็จประพาสต้น เพื่อสอดส่องดูแลความเป็นอยู่ของราษฎร แล้วได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อช่วยเหลือราษฎร สิ่งสำคัญพระองค์ได้พระราชทานความเป็นไทให้แก่ข้าทาส ได้มีชีวิตใหม่ที่เป็นอิสระ พระองค์ทรงสร้างนิสยพลเมืองใหม่ในสังคมไทย นับเป็นคุณูปการอย่างยิ่งต่อราษฎรที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมอบให้ต่อพสกนิกรชาวไทย ซึ่งต่อมาได้มีการถวายพระนามสมัญญาว่า “สมเด็จพระปิยะมหาราช”

นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงให้อภัยแก่กลุ่มการเมืองที่เคยมีปัญหา การให้อภัยเป็นทานเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก แต่พระองค์ก็ทรงพระราชทานอภัยโทษให้แก่

กลุ่มการเมือง เพื่อให้ช่วยกันพัฒนาบ้านเมืองดีกว่า นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงมีความมั่นคงในหลักธรรม ไม่คลาดจากธรรม แม้จะมีสถานการณ์ที่เลวร้ายมารุมล้อมพระวรกายให้มีความทุกข์เพียงใดก็ตาม พระองค์ทรงพลิกประวัติศาสตร์จากการแก้ไขปัญหามารุมล้อม ไปสู่การพัฒนาประเทศ มีการปฏิรูปการปกครอง มีการออกกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหาร่องรอยอาชญากรรม, พระราชบัญญัติพิทักษ์อายุลูกหาสสุไทย เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ และให้มีผลย้อนหลังไปถึง พ.ศ. ๒๔๑๑, ทรงปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น ทรงริเริ่มในการให้สิทธิแก่ราษฎรในการตัดสินใจ เลือกผู้ปกครองตนเองเป็นครั้งแรก นอกจากพระองค์ทรงบริหารจัดการภาวะวิกฤติที่มีของแผ่นดินตามหลักทศพิธราชธรรมแล้ว ยังทรงมีพระวิสัยทัศน์ในการปรับปรุงปฏิรูปสร้างสิ่งใหม่ เพื่อความเจริญของบ้านเมืองและความสุขของประชาชน ทำให้ไทยเราเป็นไทที่ไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจ ยังคงรักษาเอกราชของชาติไทยไว้ได้มาจนทุกวันนี้ พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีคุณูปการต่อพสกนิกรและประเทศชาติ ทรงเป็นผู้ปฏิรูปการเมืองการปกครองเพื่อวางรากฐานราชการแผ่นดิน และได้รับการยกย่องว่าเป็น “พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย”

๕. อภิปรายผล

ผู้วิจัยพบว่า พระองค์ทรงบริหารจัดการภาวะวิกฤติทั้งจากปัญหภายในประเทศและปัญหาจากต่างประเทศด้วยการดำเนินตามหลักทศพิธราชธรรมเป็นกรอบการบริหารงานราชการแผ่นดินโดยจะพบว่าทรงมีพระราชจริยวัตรที่สะท้อนให้เห็นถึงหลักธรรมหลายหลักธรรมในอนุสัยของพระองค์ เช่น ปัญหภายในประเทศ ทางด้านการเมืองที่มีความขัดแย้งภายในอย่างมาก พระองค์ทรงบริหารด้วยพระสติปัญญา ด้วยความอดทนต่อสถานการณ์ที่บีบคั้นให้ พระองค์ต้องมีความไม่สบายในพระทัย แต่พระองค์ก็ทรงพระราชทานอภัยโทษแก่กลุ่มการเมือง แม้ว่าพระองค์จะไม่ทรงโปรดวังหน้า แต่พระองค์ก็ทรงให้อภัยวังหน้าที่ทรงลี้ภัยไปอยู่ที่สถานกงสุลอังกฤษ พระองค์ได้เชิญสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เป็นผู้ไกลเกลี่ยวังหน้า ปัญหาเรื่องวิกฤติการณ์วังหน้าจึงได้ยุติลงได้ นับว่า พระองค์ทรงมีสายพระเนตรที่แหลมคมในการพิจารณาเลือกคนไปทำงานนี้ สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “เลือกคนให้ถูกกับงาน ผู้วิจัยขอเสริมว่า นอกจากเลือกคนให้ถูกกับงานแล้ว ยังจะต้องให้ถูกกับเวลาอีกด้วย” ตรงกับคำที่ว่า “put the right man on the right job and the right time.” เพราะถ้าคนที่ได้รับมอบหมายไม่ดำเนินการในเวลาอันควร ผลก็อาจจะไม่เป็นตามเป้าหมายก็เป็นได้ ส่วนปัญหาทางการคลัง พระองค์ทรงดำเนินพระวิเทโศบายด้วยพระปรีชาญาณ พระสุเมธคัมภีร์ภาพ พระองค์พิเคราะห์ว่า

ถ้าแก้ปัญหาไม่ดี อาจจะเป็นการชักศึกเข้าบ้านและอาจจะบานปลายเกิดสงครามกลางเมืองได้ พระองค์จึงทรงปฏิรูปการปกครองเพื่อการพัฒนาประเทศ ทรงนำการบริหารงานกระทรวงแบบตะวันตกเข้ามาใช้ในประเทศไทย พระองค์ทรงวางรากฐานการบริหารราชการแผ่นดิน

ส่วนปัญหาทางการคลังพบว่า พระองค์ได้แก้ไขปัญหาด้วยการปฏิรูประบบเงินตรา มีการออกพระราชบัญญัติธนบัตร ร.ศ.๑๒๑ เพื่อให้ใช้ธนบัตรแทนเงินเรียกว่า ธนบัตร เพื่อให้ประชาชนมีความสะดวกในการใช้ การนับ และตรวจรวมถึงการพกพา สะดวกกว่าการขนเงินจำนวนมาก ทรงปรับปรุงระบบภาษีอากรด้วยการออกพระราชบัญญัติจัดตั้งหรือระงับการพิพัตน์ เพื่อเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการจัดเก็บภาษีอากรภายในประเทศ พระองค์ทรงบริหารจัดการจากการแก้ไขปัญหาลแล้วทรงนำการพัฒนาให้มีความเจริญเข้ามาแทนที่ด้วยพระปรีชาสามารถ ด้วยสายพระเนตรที่ยาวไกล พระองค์ทรงดำเนินพระวิเทโศบายแบบค่อยเป็นค่อยไป แม้ว่า พระองค์จะมีพระโรคเบียดเบียนพระวรกาย แต่พระองค์ก็ทรงมีความตั้งมั่นในพระทัยที่จะทรงเสียสละเพื่อการบริหารบ้านเมืองให้มีความเจริญ พระองค์ทรงเสด็จประพาสทั้งทางบกและทางชลมารค ในการเสด็จประพาสต้น เพื่อทรงมีโอกาสสมาคมกับราษฎร อย่างใกล้ชิด ทำให้ทรงทราบความเป็นอยู่ของราษฎรว่า มีสุขมีทุกข์ มีสิ่งใดจะช่วยเหลือ พระองค์ทรงทราบด้วยพระเนตรพระกรรณด้วยพระองค์เอง พระองค์ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์เพื่อพระราชทานความช่วยเหลือแก่พสกนิกร ด้วยความที่พระองค์ทรงมีพระทัยที่มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ต่อประเทศชาติแผ่นดิน

ในขณะที่ยังทรงพระเยาว์ ยังทรงมีน้ำพระทัยต่อพสกนิกร จึงทรงเสียสละในการที่จะบริหารบ้านเมืองอย่างประคับประคองสถานการณ์ควบคู่ไปด้วยกัน เพราะว่าในยามที่บ้านเมืองยังมีความไม่สงบสุข ประชาชนยังมีความเดือดร้อนมีการใช้แรงงานไพร่ แรงงานทาส พระองค์ทรงยึดหลักที่ว่า “ธรรมเนียมใดเป็นการเจริญมีคุณประโยชน์ เป็นการยุติธรรมก็จะทรงทำนุบำรุง แต่ธรรมเนียมใดไม่เป็นคุณไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นยุติธรรมก็อย่าจะทรงเลิกเสีย” พระองค์มีพระราชปณิธานที่แน่วแน่จึงได้ทรงเริ่มมีการเตรียมการวางแผนงานการเลิกทาสอย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีการเก็บรวบรวมข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับทาส ทั้งจำนวนทาส, เพศ, อายุ เป็นต้น ซึ่งมีจำนวนทาสมากถึงหนึ่งในสาม เคยมีความเห็นของทูตอังกฤษกล่าวถึงจำนวนทาสที่มากมายสามารถก่อการปฏิวัติได้ สิ่งนี้ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่พระองค์มีพระราชประสงค์จะเลิกทาส มีการออกกฎหมายพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไทย เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ และให้มีผลย้อนหลังไปถึง พ.ศ. ๒๔๑๑ ทรงเริ่มเลิกทาสในปี พ.ศ. ๒๔๑๗ เพื่อกำหนดค่าตัวลูก

ทาสให้สูงสุดตอนที่เป็นเด็ก แล้วค่าตัวจะลดลงทุกปีจนหลุดพ้นเป็นไท จนทาสหมดประเทศเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ซึ่งเป็นวันที่ทาสหมดไปจากประเทศไทย ด้วยความอดทนรอคอยวันเลิกทาสได้สำเร็จ พระองค์ทรงใช้วิธีการที่ค่อยเป็นค่อยไป มีความละมุนละม่อม เพื่อเป็นการใช้เวลาแก่นายทาสและทาสได้มีระยะเวลาในการปรับตัว จะเป็นคุณประโยชน์ต่อแผนการเลิกทาสมากกว่า การเลิกทาสให้สำเร็จในระยะเวลาอันรวดเร็ว พระองค์ก็เกรงแล้ววาทาสเคยอยู่สุขสบายมีข้าทาสบริวารคอยรับใช้ ส่วนตัวทาสเองก็ไม่เคยมีวิชาความรู้ที่จะไปประกอบอาชีพทำมาหากิน หากเลิกทาสออกไป อาจจะเดือดร้อนได้ พระองค์ก็มีแผนการรองรับจำนวนทาสที่ทยอยเลิกทาสไว้ การเลิกทาสจึงทำได้สำเร็จ จนมีนักเขียนชาวอังกฤษ ฮอลล์ แลงว่า “การเลิกทาสของไทย ไม่ร้ายแรงดุจันเท่ากับทาสผิวดำในอเมริกา...”

จะพบว่า พระองค์ทรงดำเนินพระวิโศบายในการบริหารจัดการภาวะวิกฤติเพื่อแก้ไขปัญหาทั้งภายในประเทศและปัญหาจากภายนอกประเทศด้วยพระสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความสุขุมคัมภีรภาพ ความอดทน อดกลั้นจะนำมาซึ่งผลสำเร็จของพระราชกรณียกิจตามพระราชประสงค์แม้ว่า อาจจะต้องรอรระยะเวลา อย่างการเลิกทาส แต่ผลสำเร็จที่รอคอยก็ไม่ทำให้ผิดหวังที่ไม่เกิดเหตุร้ายรุนแรงใดๆ จากพระราชกรณียกิจเลิกทาสนี้ จนมีการถวายพระราชสมัญญานามว่า “สมเด็จพระปิยะมหาราช”

พระองค์ทรงบริหารจัดการภาวะวิกฤติจากปัญหาภายในประเทศอย่างสุขุมคัมภีรภาพ มีความอดทนอดกลั้นต่อสถานการณ์ที่มีผลต่อพระทัยและพระวรกายอย่างยิ่ง แต่พระองค์ก็ยังคงมีความเข้มแข็งในพระทัย ทรงมีพระราชจริยวัตรที่นุ่มนวลในการแสดงออกในการบริหารจัดการด้วยพระทัยที่เปี่ยมด้วยความมีพระเมตตาต่อพสกนิกรแม้ว่า จะมีพระโรคเบียดเบียนพระวรกาย แต่พระองค์ก็ยังเสียสละความสุขสำราญส่วนพระองค์ในการเสด็จเพื่อประพาสต้น เพื่อพระองค์ได้ทอดพระเนตรเยี่ยมเยียนราษฎรพร้อมกับได้พระราชทานความช่วยเหลือแก่พสกนิกรด้วยนอกจากจะมีภาวะวิกฤติจากปัญหาภายในประเทศแล้ว ยังมีปัญหาจากภายนอกประเทศที่มาจากมหาอำนาจตะวันตกที่มีการออกล่าอาณานิคมเพื่อการแสวงหาทรัพยากรจากประเทศแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งนับว่า ช่วงนั้นประเทศไทยก็ยังมีปัญหาภายในที่ยังไม่ได้รับแก้ไขให้เรียบร้อย มหาอำนาจตะวันตกอย่างฝรั่งเศสก็มองประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะพบว่า หลายประเทศที่เป็นอาณานิคมของมหาอำนาจ แต่ประเทศไทยเป็นช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาญาณ ที่พระองค์ทรงวินิจฉัยถึงการเลือกการผ่อนปรนยอมรับไมตรี เพราะทรงตระหนักว่า “เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงแห่งโลกสันนิบาตมาถึง

ประเทศทางตะวันออก ถ้าหากยังมัวนิยมในทางโบราณ ไม่หันเหเปลี่ยนแปลง รัฐบาลিপาลโนบาย เข้าหาทางดำเนินของโลกสันนิบาต คงจะเกิดภัยอันตรายแก่บ้านเมือง”

ในการทำสนธิสัญญาเบาริงมาจากการเลือกผ่อนหนักให้เป็นเบา ซึ่งผลจากสนธิสัญญาเบาริงนี้ ทำให้ไทยเสียเปรียบให้กับต่างชาติชาวตะวันตกในทุกด้านรวมถึงการเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ที่ทำให้ต่างชาติอย่างอังกฤษมีสิทธิพิเศษไม่ต้องขึ้นศาลไทย รวมถึงคนชาติอื่นแต่จดทะเบียนเป็นคนในบังคับอังกฤษก็ได้สิทธิพิเศษนี้ หากมีการกระทำความผิดหรือมีคดีกับคนไทยในประเทศไทย ก็จะไปขึ้นศาลอังกฤษ ด้วยการอ้างว่า กฎหมายไทยล้าหลัง ป่าเถื่อน ไม่ทันสมัย กรณีนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนินนโยบายในการผ่อนหนักให้เป็นเบา ตามรอยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าพระองค์จะทรงเข้าพระทัยถึงความเสียเปรียบที่ไทยอยู่ในภาวะจำยอมที่จะต้องดำเนินตามสนธิสัญญาเบาริงก็ตาม แต่พระองค์ก็ได้มีพระวิสัยทัศน์ในการปรับปรุงเพื่อพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญตามที่พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า “ราชการผลประโยชน์ของบ้านเมือง สิ่งใดที่เกิดขึ้นและการที่ยังร้างมาแต่เดิมมากนั้น ถ้าจะทรงจัดการแต่พระองค์เดียวก็จะไม่สำเร็จไปได้ ถ้ามีคนช่วยกันคิดหลายปัญญาแล้ว การซึ่งร้างมา แต่เดิมก็จะได้ปลดเปลื้องไปที่ละน้อยๆ ความดีความเจริญก็จะบังเกิดแก่บ้านเมือง”

พระองค์ทรงอดทนในการที่ปฏิบัติตามสนธิสัญญาเบาริงที่ได้มีการตกลงกันไว้ แต่ขณะเดียวกัน พระองค์ก็ทรงมีพระวิสัยทัศน์ในการพัฒนาบ้านเมืองควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหามีด้วยพระวิริยะอุตสาหะ พระองค์ทรงตระหนักในบทบาทหน้าที่ของพระประมุข พระองค์ทรงมีความซื่อตรงต่อหน้าที่ ต่อตนเอง และต่อประเทศชาติ ดังนั้น นอกจากพระองค์จะมีน้ำพระทัยที่เปี่ยมด้วยพระเมตตาต่อราษฎรแล้ว พระองค์ยังทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์ในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อจะได้ทรงทราบประจักษ์ด้วยพระเนตรพระกรรณทั้งปัญหาภายในประเทศและปัญหาจากต่างประเทศ ด้วยพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาสามารถ พระอัจฉริยภาพ พระสติปัญญาเฉลียวฉลาด ทรงบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหายุ่งยาก เพื่อการรักษาอธิปไตยของชาติไทยไว้ให้คงอยู่ แม้ว่า พระองค์จะทรงประจักษ์ก็ยังเสด็จประพาสยุโรปถึง ๒ ครั้ง เพื่อการประกาศความจริงให้ประเทศที่มิมีนโยบายเป็นกลางได้รับทราบว่า ประเทศไทยไม่ได้เป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส อยู่ารังแกประเทศไทย พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความสง่างามเป็นเอกลักษณ์ของสยาม ผสมผสานกับความเข้มแข็งในพระทัยที่ทรงมีความแน่วแน่ในพระราชปณิธานที่จะทรงพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญ

จากการที่มหาอำนาจตะวันตกที่ออกแสวงหาอาณานิคมแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น มีหลายประเทศที่ตกเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจ แต่มีประเทศไทยที่รอดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นมาได้ ด้วยพระบารมีของพระองค์ที่ ทรงแก้ไขปัญหาด้วยความอดทน อดกลั้น แล้วทรงดำเนิน พระวิเทศนโยบายอย่างละมุนละม่อม ค่อยเป็นค่อยไป ทำให้ละขั้นตอน แก้ปัญหาทีละอย่าง ผ่อน ปรนจากหนักเป็นเบา พระองค์ทรงเลือกแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการเจรจา ทรงยอมเสียสละส่วนน้อย ที่เสียได้ เพื่อแลกกับการรักษาอธิปไตยของชาติไทยซึ่งมีความหมายยิ่งใหญ่ยิ่งนัก หากจะ เปรียบเทียบกับการเสียดินแดนบางส่วนให้แก่ฝรั่งเศส พระองค์ทรงมีพระวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล ที่ขอยอมเสียสละส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่ไว้ แต่ฝรั่งเศสก็ไม่ละความพยายามที่จะเอาเปรียบ ประเทศไทย จนกระทั่งประเทศไทยต้องเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสถึง ๕ ครั้งด้วยกัน ในการเสีย ดินแดนครั้งที่ ๓ นั้น พระองค์ทรงเจ็บปวดพระทัยอย่างมาก แต่พระองค์ก็ทรงมีความมั่นคงหนักแน่นในทำนองคลองธรรม ไม่ผลิผลามตามกิเลส ซึ่งการเสียดินแดนในครั้งนั้นมีการทำสัญญา ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเป็นหลักฐานสำคัญในเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ และนำไปสู่การที่ไทยต้องเสีย ค่าปรับ จนพระบรมวงศานุวงศ์ เจ้านายฝ่ายในต้องขายเครื่องแต่งกาย เพื่อนำเงินถวาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชกาลที่ ๕ จึงได้นำเงินถุงแดง (เงินพระคลังข้าง ที่) ที่รัชกาลที่ ๓ ทรงมีการเก็บไว้ มาใช้ช่วยเหลือประเทศชาติในยามฉุกเฉินนี้ อย่างไรก็ตาม จะ พบว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทั้งในการบริหาร จัดการเพื่อแก้ไขปัญหและการพัฒนาประเทศชาติ ด้วยความที่พระองค์ทรงมีพระราชวินิจฉัยใน พระราชกรณียกิจที่มีความจำเป็นต่อหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ ต่อประเทศชาติ แม้ว่าพระองค์ จะต้องเสด็จไปไกลบ้านเพื่อทรงดำเนินตามพระราชประสงค์ที่จะให้บรรลู่ต่อพระราชกรณียกิจ หรือ เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงเสด็จอินเดียเพื่อทอดพระเนตรสังเกตความเป็นอยู่ของประเทศอินเดีย ที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษว่า ความเป็นอยู่และมีการพัฒนาอย่างไร จะพบว่า จากเดิมที่มี ภาวะวิกฤติจากปัญหาภายในประเทศและจากปัญหาภายนอกประเทศในแผ่นดินของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ตาม ดังคำกล่าวที่ว่า สถานการณ์สร้างวีระบุรุษ จะ เห็นว่าเป็นช่วงสมัยที่มีการริเริ่ม การสร้างและการพัฒนา พระองค์ทรงมีคุณูปการ ทรงนำความ เจริญมาสู่ประเทศชาติ ซึ่งได้มีการสืบทอดมาจนทุกวันนี้

๖. องค์ความรู้ใหม่

กล่าวได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบริหารจัดการภาวะวิกฤติตาม หลักทศพิธราชธรรม แม้ว่า จะมีความชัดเจนในการบริหารจัดการที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด ทั้งใน ความอดทน อดกลั้น ต่อเหตุการณ์ที่มารุมล้อมพระวรกายให้ต้องมีความกลัดกลุ้มในพระทัย และ

สถานการณ์ที่มีความบีบคั้นอย่างยิ่ง แต่พระองค์ก็ยังคงมีความสำรวมระวังในการแสดงออกทางกาย ทางวาจา เพื่อจะได้ไม่ให้เกิดความพลั้งเผลอ หลงไหลไปตามกิเลสตามอำนาจหน้าที่ที่พระองค์ดำรงตำแหน่งได้ นอกจากนั้นจะพบว่า พระองค์ทรงพระราชทานอภัยแก่วงหน้า พระองค์ทรงมีพระสติปัญญาเฉลียวฉลาดในการเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงาน ที่ทรงเชิดชูสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์โกล่เกลี่ยวังหน้า เพื่อช่วยยุติเหตุการณ์วังหน้าได้ พระองค์ยังทรงให้อภัยแก่กลุ่มการเมืองที่ทำให้มีความวุ่นวายภายในบ้านเมือง การให้อภัยเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก แต่พระองค์ทรงให้อภัยแก่ศัตรูทางการเมืองได้ พระองค์ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนแก่ประชาชนที่พระองค์ได้เสด็จประพาสต้นไปเยี่ยมเยียนราษฎร แม้ว่าพระองค์จะมีพระโรคเบียดเบียนพระวรกาย แต่ด้วยความเสียสละ พระองค์จึงได้เสด็จประพาสต้น และเสด็จไปไกลบ้าน ซึ่งการเสด็จยุโรปถึง ๒ ครั้งนี้ก็เพื่อทรงมีพระวิเทโศบายในการแสวงหาหามิตร เพื่อเป็นการอาศัยมิตรประเทศที่เป็นมหาอำนาจมาคานอำนาจอย่างฝรั่งเศสที่มีความต้องการครอบครองประเทศไทย แต่พระองค์ทรงมีพระอัจฉริยภาพในการบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระบารมีที่ทรงแผ่พระเมตตาแก่ราษฎร ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อช่วยเหลือราษฎร พระองค์ทรงเสียสละความสุขสำราญส่วนพระองค์ในการเสด็จประพาสต้นเพื่อทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎร พระองค์ได้มีโอกาสสมาคมกับราษฎรโดยไม่มีใครทราบว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แม้ว่าพระองค์จะมีความอดทน อดกลั้นต่อสถานการณ์ปัญหาภายในประเทศเพียงใด แต่พระองค์ก็ยังดำรงความสำรวมในการแสดงออกทางกาย ทางวาจา แม้กระทั่งในการดำเนินพระวิเทโศบายที่พระองค์ทรงเลือกวิธีการที่มีความละมุนละม่อม ค่อยเป็นค่อยไป มีการทำเป็นขั้นเป็นตอน ทำให้ละเอียด ไม่ห้วนโหวกตามสถานการณ์ที่บีบคั้นในพระทัยให้ต้องรีบเร่ง จนเสียการได้ เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์ในอนุสัยที่พระองค์ทรงมีการประพฤติเป็นปกติวิสัยด้วยพระราชจริยาวัตรที่มีความหนักแน่นในทำนองคลองธรรม ความอดทนอดกลั้นเหมือนกับคำกล่าวที่ว่า ความอดทนแม้จะขมขึ้น แต่ผลมันหวานขึ้นเสมอ เพียงแต่ใครจะมีความหนักแน่นรอคอยได้นานเพียงใดเท่านั้น

๗. สรุป

๗.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรส่งเสริมการบริหารจัดการงานด้วยหลักทศพิธราชธรรม, หลักอิทธิบาท ๔, หลักพรหมวิหาร ๔ และหลักอปปริหานิยธรรม ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อบูรณาการเข้ากับการบริหารงานอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการส่งเสริมการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเองแบบ

เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการลด ละ เลิกการพึ่งพานายทุน และควรส่งเสริมสร้างการศึกษาที่เน้น
การบูรณาการกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน

๗.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการทำวิจัยเกี่ยวกับพระราช
กรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนี้ ควรทำการศึกษาวิเคราะห์มุมมอง
ของนักวิชาการที่มีต่อสถานการณ์การเสียดินแดนให้กับชาวตะวันตกในส่วนของ การสร้างรัฐสยาม
ใหม่ รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาการด้านสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

บรรณานุกรม

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต ป.ธ. ๙) ศาสตราจารย์, ราชบัณฑิต, **มหาราช
นักปฏิรูป**, โดย พระพรหมบัณฑิต (ศาสตราจารย์ประยูร ธมฺมจิตโต ป.ธ. ๙, Ph.D.), สำนักงาน
วังน้อย : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖, อ้างใน ลิขิตธรรม เล่ม ๑, ๒๕๕๖.

พระพรหมบัณฑิต (ศาสตราจารย์ประยูร ธมฺมจิตโต ป.ธ.๙, Ph.D.) , **มหาราชนักปฏิรูป**
, ลิขิตธรรม เล่ม ๑ , พิมพ์พิเศษ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย มหาจุฬาบรรณาการ จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์พิธีสมโภชพระอารามครบ ๑๘๕ ปี และ
ฉลองหิริญญภู พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต) วันที่ ๑๒ – ๑๓ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๖ , (
มกราคม ๒๕๕๖)

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, **เจ้าชีวีต พงศาวดาร ๙ รัชกาลแห่ง
ราชวงศ์จักรี**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ริเวอร์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๘.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **พระราชหัตถเลขาพระราชทานสมเด็จพระ
บรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ**, ชัยอนันต์ สมุทรวานิช และชัตติยา กรรณสูตร (ผู้
รวบรวม) เอกสารการเมืองการปกครองไทย พ.ศ.๒๔๑๗ – ๒๔๗๗.

พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ ๕ ถึงเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ฉบับที่ ๒ ชัยอนันต์ สมุทรวานิช
และชัตติยา กรรณสูตร เอกสารการเมืองการปกครอง, กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๑๘.

พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ, **พระปิยะมหาราช (พระเจ้ากรุงสยามรัชกาลที่๕)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑,
กรุงเทพฯ : บริษัท ตาตา พาบลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๗.

วิจิตร วาทการ, วิจิตรอนุสรณ์, คณะรัฐมนตรีพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส , วันที่ ๑๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๐๕, พระนคร :โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี ๒๕๐๕.

